WERINON

UITGAVE VAN DE

HISTORISCHE KRING • NEDERHORST DEN BERG

DECEMBER 2006 • NR 62

Historische Kring Nederhorst den Berg

Bestuur	**Voorzitter**	J.E. Jansen, Dammerweg 15E 1394 GJ NdB, tel. 0294-254152
	Vice-voorzitter	H.J. Veldhuisen, J. van Ruysdaelstraat 1 1394 GH NdB, tel. 0294-253231
	Secretaris	A.M.E. Baar, Torenweg 9 1394 EA NdB, tel. 0294-251804
	Penningmeester	C. Schoordijk - Snoek, Vincent van Goghstraat 6 1394 BE NdB, tel. 0294-253119
	Ledenadministratie	M. Overmars, Turfstekerslaan 4 1394 KZ NdB, tel. 0294-254643
	Leden	J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309
		R.J. Verkaik, Pieter de Hooghlaan 24 1394 GK NdB, tel. 0294-254317
Redactie		G.J.M. Baar, Zoddeland 26 1394 KR NdB, tel. 0294-254368
		T. Griffioen, Kuijerpad 6 1394 DA NdB, tel. 0294-254106
		J.F.A. Baar, Kerkstraat 6 1394 CX NdB, tel. 0294-254309
Computerassistentie		Theo van der Zee, Voorstraat 25 1394 CT NdB, tel. 0294-254515
Ontwerp omslag		Piet Griffioen
Lidmaatschap		€ 12,50 per jaar Bankreknr. 32.82.24.138 RABOBANK Nederhorst den Berg
Informatie en documentatie		Donderdagavond van 19.30 tot 21.30 uur Sociaal Cultureel Centrum "SPOT", Blijklaan 1, Nederhorst den Berg
E – mail: HKNdB		bestuur@historischekring.nl
Redactie		werinon@historischekring.nl
Internetadres		www.historischekring.nl

ISSN 1389-319X

Niets uit deze uitgave mag, op welke manier dan ook, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van het bestuur.

Nederhorst den Berg

Historische Kring

december 2006, nummer 62

jaargang 16

opgericht januari 1988

Inhoud

Mededelingen en Berichten		2
Van de kaart	*Ruud Verkaik*	7
Boek-en-Berg	*Jan Baar*	9
Hinderdam	*Nelly Hagen*	13
Geluk en ongeluk	*Gerard baar*	19
Het landschap rond Nederhorst den Berg - vóór het begin van onze jaartelling	*Els N.G. van Damme*	25

Foto omslag

Overmeerseweg, het Rode Dorp, 1928.

Collectie Ruud Verkaik.

MEDEDELINGEN EN BERICHTEN

PROGRAMMA 2007

- **Vrijdag 23 februari**
  Jaarvergadering met dialezing in De Bergplaats, Kerkstraat. Aanvang 20.00 uur. ***De agenda wordt in 2007 in De Brug gepubliceerd en op de website.***
- **Vrijdag 20 april**
  Dialezing 'De geschiedenis van het Groene Hart' door H. Hoogendoorn.
- **Vrijdag 11 mei**
  Fietstocht langs de Dorssewaardpolder met toelichting door C.H. Beelaerts van Blokland. (Onder voorbehoud).
- **Zaterdag 9 juni**
  Rondleiding door Breukelen met bezoek aan de Pieterskerk door A. A. Manten.
- **19 of 26 oktober.** Dialezing in de Bergplaats.

Relevante mededelingen over ons programma verschijnen t.z.t. ook in De Brug en op www.historischekring.nl

De vergaderingen, dialezingen etc., worden gehouden in De Bergplaats, Kerkstraat, Nederhorst den Berg.

REGISTER OP WERINON

Tijdens de eerste bijeenkomst van de 'werkgroep Register' zijn afspraken gemaakt tussen Marieke Verheul, Gerda van Baars en Jan Faber. Zij gaan aan de slag om uit de verschenen nummers van Werinon een register op personen, zaken en afbeeldingen samen te stellen. Het wordt een heel werk, maar het resultaat zal er naar zijn! Succes.

SCHENKINGEN

Documenten (k) betreffende de B.S. – G. Hagen
2 Flessen wijn Pax Christi / Chateau 'Nederhorst' – H. Pos
2 Foto's RK kerk vanuit de Willibrordkerk – A.A. Hageman
'Ljoba' / 'Het lied van schijn en wezen' door Frederik van Eeden – B. Versluis- Ineveld
10 foto's Rustoord e.d. (k) – E. van Benschop Ezn, Hilversum
Lepeltje van de NVCB – A. Versloot

75 Foto's Nederhorst den Berg, o.a. Wateroverlast Horstermeer 1987, bouw Blijkpolder – D. Portengen
3 Printen Monumentendag bij Kasteel Nederhorst – H. Tesink
Luchtfoto Hornpolder ca 1961 – Jan Welle
1 Foto Sint Jozefschool 1950 – J. Stalenhoef-Pronk
2 Kranten (kasteel/Horstermeer) – R. Sirre
6 foto's, o.a. zandzuigers – E. Boeve

Van Marieke Verheul:
Ledenlijst Binnenlandse Strijdkrachten 1945-1946
Brief over de oorlogsjaren in NdB van C.K te Hoogwoud aan Karel Scherpenhuijsen, 1987

Van Gerard Baar:
1 Foto Boerderij van B. Meijer in de Blijkpolder
6 Foto's bouw sporthal De Blijk

Van H. Laanbroek:
2 Mappen Archief Stichting NdB Actief Zomerspektakel 1993 en 1994
1 Fles Wijn met etiket Fa Zwagerman
3 Reclameattributen Fa Zwagerman
Kalender Zwagerman b.v.

KOPIJ
Kopij voor het volgend nummer van Werinon graag **vóór 1 februari 2007** inleveren bij de redactie.

EXPOSITIES
Leven en werken van W.M. Dudok (1884-1974).
Raadhuis Hilversum, woensdag en zondag.
Loving Art. The William and Anna Singer Collectie.
Singer Museum Laren, t/m 7 mrt. 2007.
De helden van het circus.
Teijlers Museum, Haarlem, schilderijen, tekeningen, enz., over het circus in de 19de eeuw, t/m 14 januari 2007.
Landschappen van Rembrandt.
De Lakenhal, Leiden, t/m 7 januari 2007.
Van oerknal tot heden. Museum Hofland Laren.

WIE WEET WIE WAT EN WAAR

Ook deze keer weer een wasserij-foto.
Dit mooie interieur was te vinden bij Wasserij 'Vechtzicht' van K. van der Heide op de punt van de Slotlaan. Wie kan ons wat wijzer maken over deze personen en hun werksituatie?
Wij zien uw reacties graag tegemoet. Ruud Verkaik, telef. 254317.

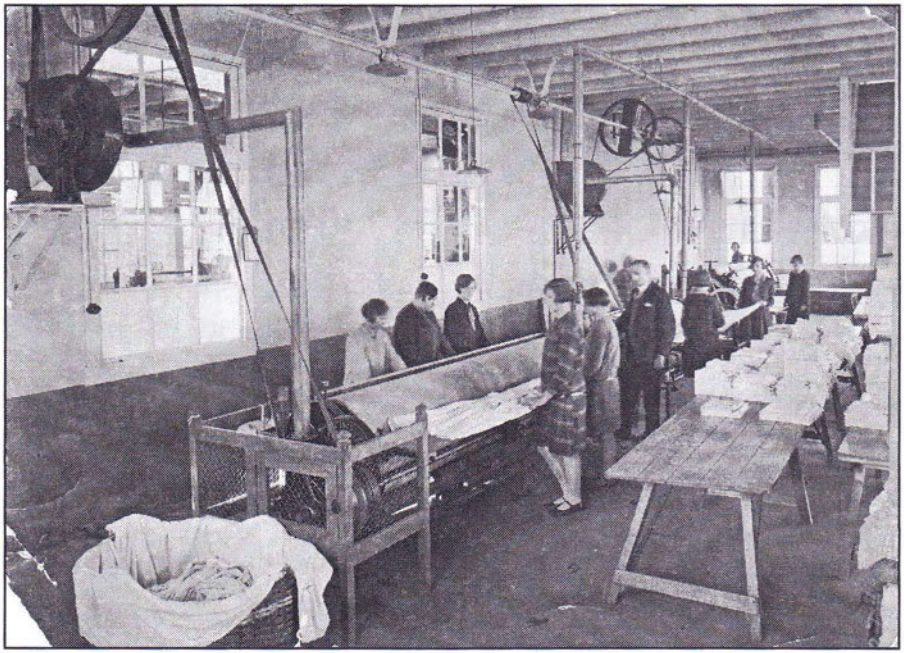

Veel reacties kwamen er op de foto met wasserij-medewerkers van Wasserij 'Nederhorst' aan de Dammerweg in Werinon 61.
De volgende namen zijn genoemd:
Staand van links naar rechts: 1 Gerrit Snel, 2 Bart Versloot, 3 Prins, 4 Henk van Veenendaal, 5 Jacob Snel, 6 Henk van Huisstede, 7 De Groot (uit Nigtevecht)?, 8 Jan van Huisstede, 9 Gerrit Mafait, 10 Toon Ebbelaar.

Zittend van links naar rechts: 1 Jan Snel, 2 Van Assem,
3 Marie Kippersluis, 4 Jaantje van Hemert, 5 Sibbeltje Jonker,
6 NN, 7 Jans Hagen (Ankeveen), 8 Bep Hagen (Ankeveen),
9 Marie van Huisstede, 10 Jan Mafait, 11 Jan Mafait Sr..

De foto werd circa 1930 genomen.
Met dank aan C. Overes- Leurs, A. Rhebergen- Snel, A. Snel- Schenk, M. Welling- van Hemert.

OPEN MONUMENTENDAG 2006

Zaterdag 9 september konden de historie- en cultuurliefhebbers hun hart ophalen in Nederhorst den Berg. Het grote hek van het kasteel stond de hele dag uitnodigend open. Zeker zo'n 300 mensen grepen de mogelijkheid aan om eens uitgebreid rond te wandelen en wat meer te weten te komen over het kasteel. Aan het eind van de dag verzorgde de harmonie en drumband van Crescendo een mooi zomermiddagconcert vanaf het bordes.
De eeuwenoude Willibrordkerk op de heuvel had op deze mooie zomerse dag ook niet over belangstelling te klagen. Ook hier kwamen circa 300 bezoekers, waaronder opvallend veel Bergers, het mooie interieur bezichtigen.
Rond de RK kerk aan de Dammerweg was het vanwege de jaarlijkse rommelmarkt al vroeg een drukte van belang. Veel mensen, ook van heinde en verre, bezochten de kerk waar de tentoonstelling van doopjurken, georganiseerd door Joke Cloos, veel bekijks had. De rondleiding van Herman van der Molen trok veel belangstelling.
Helemaal nieuw in het programma was de mogelijkheid tot bezichtiging van het fraaie pand Hinderdam 15. De heer en mevrouw Joosse gaven open tuin en vertelden enthousiast over het wel en wee van hun eigen monument. Het uit 1695 daterende pand, een sieraad voor de Hinderdam, zal door velen nu anders bekeken worden dan voorheen.
Het is eigenlijk niet meer dan logisch, dat met zo'n druk programma, in de werkruimte van de HKNdB in de Spot weinig bezoekers verwelkomd konden worden. Gelukkig kan men daar elke donderdagavond van 19.30 uur – 21.30 uur terecht voor informatie en andere zaken.
(Zie voor een uitgebreid verslag van Monumentendag het stuk van Gerard Baar in 'De Brug' van 13 sept. 2006 of www.historischekring.nl)

LEZING: DE GESCHIEDENIS VAN DE DORSSEWAARDPOLDER ONDER VREELAND

Voordat voorzitter Jansen op vrijdag 27 oktober het beeld en woord gaf aan de heer Beelaerts van Blokland, kon hij het 400ste lid van de HKNdB verwelkomen. De heer Boers uit Kockengen viel deze eer te beurt.

Daarna kon de spreker uit Vreeland aan zijn verhaal beginnen over de Dorssewaardpolder. De 75 aanwezigen in De Bergplaats kregen mooie beelden voorgeschoteld, vergezeld door boeiende verhalen. Veel historie van deze 'buurpolder' kwam ter sprake: de buitenplaats Welgelegen met een landschapspark, dat zich uitstrekte van de Kortenhoefsepolder tot de Angstel bij Baambrugge, Groot Kantwijk, voorheen proefboerderij nu polocentrum, een heus Galgenveld, de vermaarde vatenfabriek van Bernard van Leer mét circustent, het huis Vreedenhorst, woning van de verteller, bebouwing en aanwonenden van de Kleizuwe, Fort Kijkuit met de verboden kring en nog veel meer wetenswaardigs en zo-maar-aardigs kwam aan de orde. De aanwezigen zullen de polder van af nu met heel andere ogen bekijken tijdens een wandeling of fietstochtje.

De heer Beelaerts van Blokland stelde tenslotte een fietstocht rond 'zijn' polder in het vooruitzicht. Komend voorjaar kunnen de liefhebbers een en ander écht bekijken én er ter plekke van genieten.

(Zie ook De Brug van 1 november 2006 of www.historischekring.nl)

LITERATUUR

Van hier tot Tokio. Riemer Reinsma (over geografische namen, SDU-uitgevers Den Haag).

Inventaris van het archief van de Evangelisch Lutherse Gemeente Weesp (1643-1993). Ida-Kemperman-Wilke.

NB: Nederhorst den Berg viel onder deze Lutherse Gemeente. In: HK Weesp sept. 2006.

Over de Vecht. Herman H. van Doorn. Luchtfoto's van het stroomgebied van de Vecht.

Het Hoofdaltaar in de H. Maria Hemelvaartkerk (2006). ***Rob Stalenhoef.***

VAN DE KAART (foto op de omslag)

Ruud Verkaik

Overmeerseweg, het 'Rode Dorp', 1928

Een beeld van de nog onverharde Overmeerseweg met een eenzame fietser, rechts de huizen van de Rode Buurt en links de kade van de Reevaart.
Deze woningen van het type twee-onder-één-kap werden gebouwd in 1922. Dit was het eerste sociale woningbouwproject van de twee woningbouwverenigingen. De 10 woningen aan de Overmeerse kant waren voor de RK Woningbouwvereniging 'Sint Jozef', de 10 aan de kant van het dorp voor de Algemene Woningbouwvereniging 'Goed Wonen'. De woningen waren niet al te groot. De huurprijs werd bepaald op *f*4,75, contant te betalen per week aan de huurophaler Flip Bouwer. De eerste twee woningen vanaf het dorp waren iets ruimer van opzet, een soort vrije sector. Ze deden ook meer huur.
De entree van de huizen was aan de zijkant. Achter het huis stond de regenwaterput. De grote voortuin was in de meeste gevallen in gebruik als moestuin. Tijdens een periode met veel regen kwamen deze tuinen wel eens blank te staan. Achter hadden de bewoners vrij uitzicht op de Blijkpolder en kon men genieten van de natuur.
In april 1945 werd ook de Blijkpolder onder water gezet door de Duitsers. Het water stond zo'n 130 cm in de woningen. De woningen moesten verlaten worden of er moest op zolder gebivakkeerd worden.
Voor de middenstanders –de slager, de bakker, de groenteboer en de melkboer– die aan huis bezorgden, was deze buurt erg bewerkelijk. Halverwege de buurt was een doorgang naar de boerderij van Willem van der Vliet, die via een akker en een bruggetje over de wetering te bereiken was. Van der Vliet was een echte polderboer, een 'vaarboer', want alles ging met de schuit, de praam.
Op de achtergrond is duidelijk zichtbaar het dak met torentje van de Warinschool. Rechts daarvoor staat de timmermanswerkplaats van Gerrit Lodeweegs en op de voorgrond woonhuis en winkel van Tinus Vlaanderen. Het terrein van Van Zomeren was nog tuin. Na de oorlog werden hier twee woningen gebouwd. Daarachter verrijzen nu de huizen van de Kasteelhof.
De Reevaart ligt er, op een boot met mast na, rustig en stil bij. Links is nog een deel van het botenhuis van het kasteel zichtbaar. De kade of kaai tussen de weg en de Reevaart werd door de schoolgaande kinderen gebruikt als

voetpad. Het gedeelte op deze foto is niet verhard in tegenstelling tot de kaai langs de Dammerweg, die voorzien was van een rij tegels.
Begin jaren zeventig begon Ben Venneman met het opspuiten van de polders achter dit stuk Overmeerseweg. Dit betekende het begin van het einde voor deze buurtschap. Halverwege de jaren tachtig maakten de kleine, verouderde woningen plaats voor de huidige bebouwing.

De 'Rooie Buurt' in 1980. De auto staat op het toegangspad naar de (inmiddels afgebroken) boerderij van Van der Vliet.

BOEK-EN-BERG

Jan Baar

Volksverhalen

E. Heupers – Nederlandse volksverhalen, deel 1. Volksverhalen uit Gooi- en Eemland en van de Westelijke Veluwe (1).
P.J. Meertensinstituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde. Amsterdam, 1984.

In 1962 begon E. Heupers van het P.J. Meertensinstituut te Amsterdam een onderzoek naar sagen en volksverhalen in Gooi- en Eemland, een deel van de provincie Utrecht en de West-Veluwe.
Bij eerdere volkskundige omzwervingen was gebleken dat deze verhalen nog wel bestonden, maar ze werden niet meer echt doorverteld door de bejaarde lieden, die de verhalen nog gehoord hadden van hun ouders of grootouders.
Door ter plaatse te informeren naar mensen, die mogelijk wel iets te vertellen hadden, kwamen de onderzoekers bij de vertellers terecht. Na een algemeen gesprek over de achtergronden van de beoogde verteller, waardoor het vertrouwen gewonnen moest worden, probeerde de interviewer het zo te sturen, dat de oude verhalen ter sprake kwamen. Meestal werd er na enige aarzeling vrijuit verhaald over heksen, spoken, voorspellingen, toverij en wat al niet.
In het begin van het gesprek was er vaak nogal wat argwaan bij de ondervraagden, die zich afvroegen of ze niet belachelijk gemaakt zouden worden om hun bijgelovigheid. Als het gesprek kwam op het geloven van die verhalen, gaven de meeste te kennen, dat het iets van vroeger was, dat zij er zelf geen geloof meer aan hechtten, dat het onzin was. Een enkeling sprak twijfels uit en was geneigd sommige verhalen min of meer te geloven.

In Nederhorst den Berg kwamen de onderzoekers terecht bij:
Klaas Vernooij (Nicolaas Josephus), in 1885 geboren te Nederhorst den Berg, wonende aan de Voorstraat, op de Overmeerseweg en in Overmeer, rooms-katholiek; koetsier, boerenknecht en chauffeur; overleden 1968. Hij mocht zijn verhalen vertellen op 18 mei 1966
en bij:

Barend Baar (Bernardus), geboren in 1881 te Nederhorst den Berg, wonende op de Overmeerseweg en de Slotlaan; rooms-katholiek; smid, wasserijknecht en stoker; overleden 1970. Zijn moeder kwam uit Amsterdam. Hij ontving de interviewer op 13 mei 1966.

Ook Evert Hilhorst uit Ankeveen, goed bekend in Den Berg, vertelde enige Bergse verhalen.
Evert Hilhorst, geboren in 1895 te Ankeveen, rooms-katholiek; boer en postbode; overleden 1985. Zijn moeder kwam uit Nederhorst den Berg, zijn vader uit Soest. De laatste 15 jaren van zijn leven woonde hij in Nederhorst den Berg. Hij werd geïnterviewd op 6 mei 1966.

De verhalen, die zij vertelden speelden zich voor een groot deel af in Nederhorst den Berg. Echt Bergse onderwerpen waren de onderaardse gang van kasteel naar het dorp en de Willibrordkerk op de heuvel. Verder natuurlijk de spookverhalen, voorspellingen, verhalen over hekserij en magie, duivel en dood en wat al niet meer.

De onderaardse gang
Al zeer lang zal het verhaal van de onderaardse vluchtgang van kasteel Nederhorst naar de kerk en het huis 'De Uitvlucht' aan de Voorstraat. doorgegeven zijn. Zo'n verhaal is niet uniek voor Den Berg. Zeker in heel veel plaatsen waar een slot staat doet een dergelijke verhaal al eeuwen de ronde, maar ook in plaatsen zonder kasteel. Zo zou in Soest een gang lopen van de N.H. kerk naar de boerderij 't Klooster in de Kerkbuurt:' In suunige tieden vluchtte men vanuit dit klooster naar de kerk. Daar was men veilig en mochten ze niets doen.'(11)[1]. In Muiden zou vanuit 't Muiderslot, dat toen nog rondom in het zeewater lag, het vaste land via een gang bereikt kunnen worden (2369)[1] en in Bunschoten kon men vanuit de oude kerk naar de pastorie vluchten, 'maar geen mens wist hem te liggen. 't Zal wel altijd verborgen blijven'.(251)[1].

Het verhaal van de gang kwam bij de Bergse vertellers uiteraard ook aan de orde.
Barend Baar vertelde het in de volgende bewoordingen:
'Er moet hier nog een onderaardse gang lopen vanaf het kasteel Nederhorst onder het dorp door en op 't end van 't dorp staat een huis

waar vroeger een dokter woonde en daar kwam die gang uit. Dat huis heet nu nog 'De Uitvlucht'.(3046)[1].

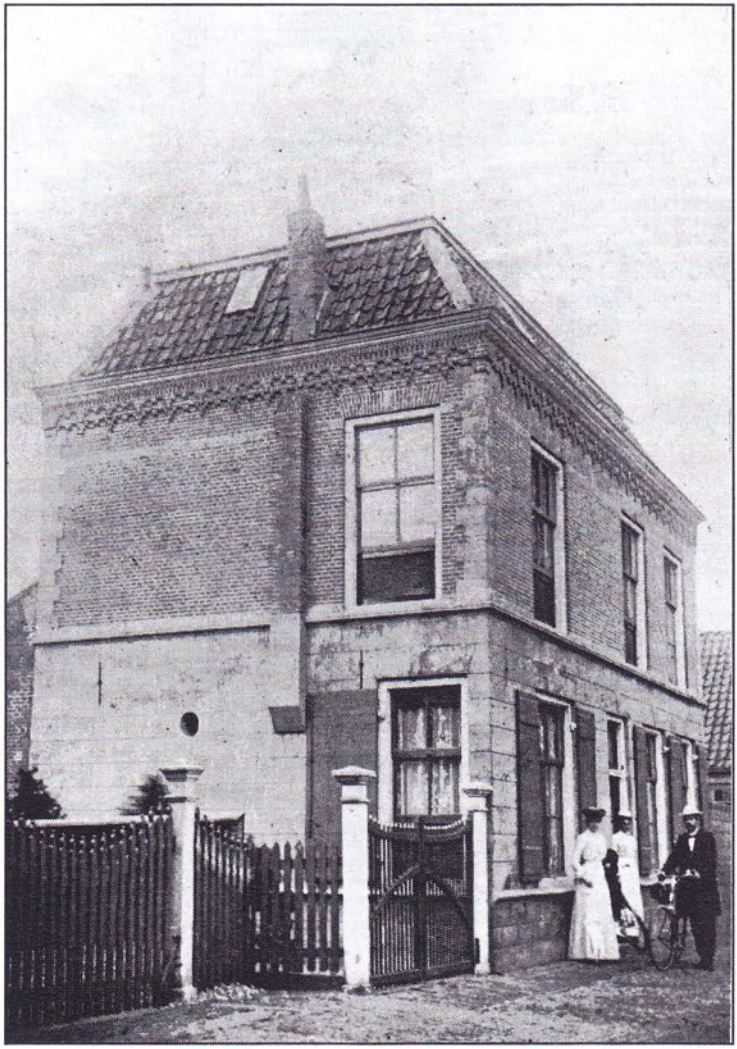

Het doktershuis aan de Voorstraat in 1902, rechts dokter J.J. Vis, links mevr. Vis, midden dienstbode Trijntje Knip.In de jaren twintig kreeg het van dokter Van Dongen de naam 'De Uitvlucht'. (Collectie HKNdB).

Klaas Vernooij liet het als volgt noteren:
'Er zijn hier nog onderaardse gangen. Die lopen van 't kasteel naar de boerderij De Uitvlucht, waar ik ben geboren. Ze kunnen ze nu niet zo goed meer vinden, maar ze moeten er nog zijn. Ouwere mensen in mijn tijd, veel ouwer als ik nu ben, hadden het er vaak over'. (3056)[1].

In 1990 richtten een aantal enthousiaste leden van de Historische Kring de werkgroep 'Gangenstelsel' op naar aanleiding van de (her)ontdekking van een aantal waterputten achter de bebouwing van Kerkstraat, Brugstraat en Voorstraat. Helaas ontdekten zij niets, wat ook maar enigszins in verband met een onderaardse vluchtweg te maken zou kunnen hebben. Het verhaal mag een mooie overlevering blijven.[2]

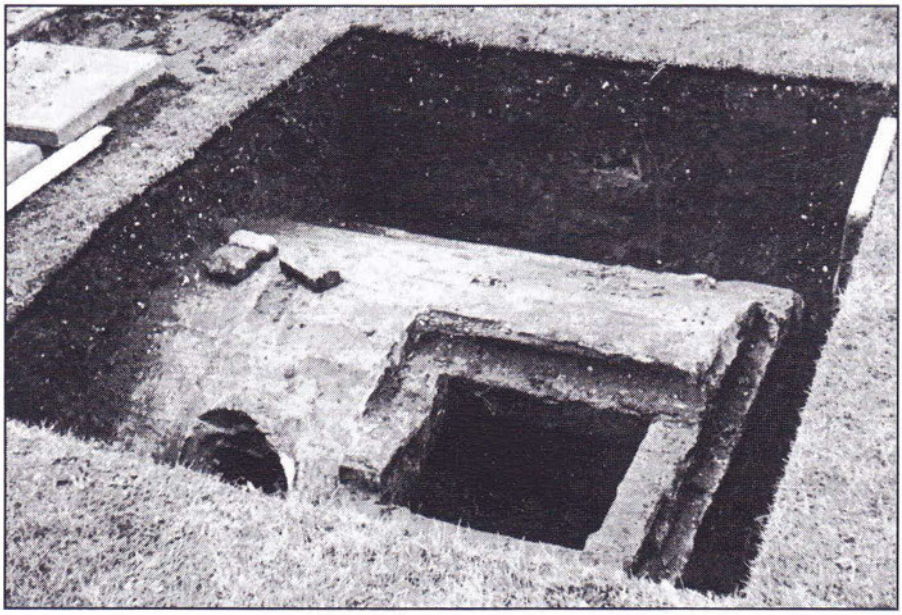

Een van de putten achter de Voorstraat. Foto van het R.O.B. genomen in juli 1972.

Het huis aan de Voorstraat kreeg pas in de jaren twintig van de 20ste eeuw de naam 'De Uitvlucht'. (wordt vervolgd)

Noten

[1] Nummer waaronder het verhaal te vinden is in Nederlandse Volksverhalen.
[2] Zie 'Werinon' 9 (1992): Dick van Wichen – Zit de gang er in??

HINDERDAM

Nelly Hagen

De plek waar je woonde opzoeken
zien dat het huis weg is – afgebroken
en toch blijven zoeken
denken hier is het nog
uit 'Plek' van Rutger Kopland.

Wanneer ik op 'n mooie dag in oktober van 2006 de Hinderdam opfiets, krijg ik zoals altijd op m'n netvlies een visbootje met voorin Pluto de hond en mijn vader in oliegoed gestoken, omringd met fuiken en stokken. Al werden er nog zoveel fuiken gelicht, al was er niets gevangen, Pa was en bleef in hart en nieren dé visserman. Hij was de derde generatie palingvisser. In 1879 kwam overgrootvader Hendrik Hagen uit Kortenhoef op de Hinderdam wonen. Opa Jaap kwam in 1905 in het vissershuis wonen. Hij was in 1882 geboren in het huisje naast de familie Bos op nr.184; het werd in 1939 afgebroken.

№ 12394

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

Groote Vischakte A

NUMMER 4.

TOT HET VISSCHEN MET ALLE GEOORLOOFDE VISCHTUIGEN IN DE BINNENWATEREN EN DE RIVIEREN
GELDIG TOT EN MET 30 JUNI 1945 IN HET GEHEELE RIJK

VOOR Jacobus Hagen , GEBOREN IN 1882.

WONENDE TE NEDERHORST DEN BERG B.5.

UITGEREIKT DEN 20 Juni 1944

HET HOOFD VAN PLAATSELIJKE POLITIE

1944
1945

Voor een 'groote Vischakte A' betaalde opa in juni 1944 voor het recht f 7,50 en f 1,-- ter verbetering van den Vischstand.

Jan Hagen aan het netten boeten, 3 juli 1959.
De foto werd gemaakt door Joop van Huisstede.

De roeibotenverhuurderij bestond uit acht tot tien bootjes. In november 1944 overleed opa tijdens het vissen in de armen van mijn vader aan een beroerte. Het was oorlog en de Duitsers op het fort gebruikten de roeiboten. Daar was niets tegen in te brengen. Mijn vader mocht verder gaan met het bedrijf en was vrijgesteld om in Duitsland te gaan werken. Hij woonde thuis bij zijn moeder en met broer Hein. Oma Caatje overleed op 19 maart 1946, op de dag dat haar dochter Marie, Zr. Consalata, aankwam met de boot uit Indië. Ook mijn moeder kwam te laat uit Uithoorn om kennis te maken met haar schoonmoeder. Toen de romance van onze ouders in 1946 begon verhuisde ome Hein naar de fuikenschuur en werd daar elektra aangelegd. In 1948 kochten mijn ouders het huis en de visserij annex bootverhuur van de andere erfgenamen. Mijn moeder kreeg ook de zorg voor ome Hein en dat viel niet altijd mee.

Mijn Hinderdam. Rondkijkend zie je weinig meer uit mijn jeugd. Een nieuwe Ballastsluis en brug. De mooie bomenlaan langs de Spiegelweg, die in mijn geboortejaar 1948 aangelegd werd, nagenoeg verdwenen.
Landhuizen zijn als paddestoelen uit de grond verrezen. Geen koeien, maar paarden in de weilanden. De boomgaard aan het begin van de Hinderdam, ook verdwenen. Het kasteel Zwaanwijck aan de overkant van de Vecht heeft veel van haar monumentale bomen verloren, toen het tot appartementen werd verbouwd. Het jaagpad is er niet meer. De moestuinen van de families De Jong en Hagen zijn al jaren verdwenen. Zo ook de stokoude perenboom achter de schuur:

Ik zie jou, perenboom, nog bloeien,
En de heerlijke zon over jou en mij
Ik zit er zelf onder,
'n ander als nu … jong! ...blij!

Maar de huizen van Cor van de Kamp, van de dames Bos en de oude boerderij van Schuurman lijken niet aan verbouwing blootgestaan te hebben… . Graag neem ik de lezer 50 jaar mee terug naar mijn kinderjaren.

We beginnen aan het eind van de Hinderdam bij de Ballast. Een spannende plek voor een kind: de brug, de sluis, het treintje en de lopende band, binnenschepen en slepers, die meestal de zandbakken duwden. Ook de weg naar de Goog, waar je op zoek ging naar ringslangen en reeën, liep daar

langs. Kom we gaan de grindweg op. Het eerste stuk was nog bestraat met klinkertjes. Het grind heeft menig litteken achtergelaten! Ik miste mijn verkeersdiploma, omdat een val in het grind tot gevolg had, dat ik zes weken thuis moest zitten vóór de wonden weer genezen waren!

Moeder Hagen (in verwachting van Nelly) met dochter Riny onder de oude perenboom.

Om de bocht kwam de eerste bebouwing in zicht, een koeienstal en een hooiberg. In het grote huis (nr.15), woonde tot 1954 de familie Hoogervorst, later de familie van Ee. Daar haalden we de melk zo van de koe. Op school was het een crime om niet mee te kunnen doen met het sparen van de zilveren melkdoppen voor de missie! Van yoghurt hadden we alleen maar gehoord! Het zijhuis (nr.16, behorende bij nr.15) werd bewoond door de kunstenaar Joop v Huisstede met zijn gezin. Tegenover hen stond onze kippenschuur die veranderde in het atelier van Joop met daarnaast de onvolprezen Gieser Wildeman-perenboom. In de fuikenschuur aan de Vecht woonden door de woningnood altijd mensen. Ik herinner me: ome Hein, tante Mijntje, Til en Kees Mekking en Lange Frans, een soort zwerver. Een paar jaar daarna werd het weer echt als fuikenschuur gebruikt. De gemeente zorgde niet meer voor een woning en het wonen daar werd clandestien. De grote schuur bood plaats aan een varken en konijnen voor de slacht.

Achter de bomen Hinderdam 14, voorheen nr. 10 en B5, het vissershuis van ± 1740 en helaas in 1991 afgebroken. Historisch is het beschreven door Els N.G. van Damme: "Het oude vissershuis aan de Hinderdam", Werinon, nr. 13 (1994).

Een grote stenen kookpot die gestookt werd op hout – werd gebruikt voor de weck, de was én water voor de wekelijkse wasbeurt. Ieder kind kreeg een teil schoon water! De door mijn vader gevangen paling werd in een ton op de kaai gerookt. Wanneer we mazzel hadden met een grote paling werd die gerookt en al op een plankje tentoongesteld. Wij kinderen verkochten dan lootjes, die gretig aftrek vonden. Ik schat wel zo'n 25 lootjes per keer.
De moestuin en fruitboompjes gaven genoeg om met zeven kinderen van te leven. Maar dat hield wel in dat we daar vaak te vinden waren om te helpen. Niets bijzonders, dat was gebruikelijk in die tijd.

De opkamer vond ik de mooiste plek van het huis. Het uitzicht over de Vecht naar alle kanten was adembenemend. Ooievaars, zeppelins, een auto die ook kon varen en allerlei luxe bootjes kwamen langs. De bliksem die in de waslijn sloeg en al het wasgoed verbrandde… .
Wanneer het dak weer eens lekte kon er niet op zolder geslapen worden en verkasten we naar de opkamer of naar beneden en dan woonden we op de opkamer. In de kamer beneden was nog een bedstee. Het kon koud zijn op zolder en wat ijspegels op de dekens was heel gewoon. Boven de opkamer, op zolder, sliepen de 2 jongens, de 5 meisjes sliepen aan de andere kant. In de droge kelder werden de kolen, de weck, aardappelen en verdere etenswaren bewaard. Onder het bed stond gelukkig een po, want ons 'gemakje' stond buiten. Later kwam er een heus toilet op de kaai, zonder doorspoeling weliswaar, maar dat regelden we met Vechtwater. Die mooie Vecht,die als maar vuiler werd. Soms dreef er zomaar een kadaver van een koe langs. Toen er polio uitbrak werd het zwemmen verboden.

Tegen ons huis leunde het voormalig winkeltje (nr.12). Voor de oorlog werd daar de vis verhandeld en kon men er ook alcohol en tabak kopen. Daar woonden in 1950 Jan en Guusta Bos en dochter Hennie, die in die tijd naar Canada emigreerden. Ome Hein verhuisde toen naar dit woninkje. Hij had als een van de eersten TV. Daar maakten we gretig gebruik van.
Tegenover ons woonde ome Jan Bos (van de oudere generatie) met in de grote tuin een oude autobus, die gebruikt werd door Amerikaanse piloten van Soesterberg als verblijf tijdens het passagieren. Zij lieten ons kennis maken met rock & roll en jazz.
(wordt vervolgd)

GELUK EN ONGELUK

Gerard Baar

Van verschillende kanten reageerden lezers dat de zomer van 1947 veel heter was geweest dan die van 1948. Dat geloof ik best, maar in dat jaar nam de Bilt slechts één hittegolf waar.
Maandenlang zat de temperatuur er wel net tegenaan. Huisvrouwen regen oude lakens met grove steken aan elkaar, bij een bakker gebeurde dat zelfs met lege meelzakjes, om de zon te weren. Of was het een ritueel om regen op te roepen? Dag in dag uit bad bijna iedereen er om. De zekerheid dat het weer in handen was van één iemand beheerste toen nog de denkwereld. Anno 2006 komen de weerprognoses uit alle hoeken en windrichtingen, net als de regen. Naar aanleiding van die opmerkingen kwam er ineens een voorval uit mijn jeugd naar boven. Het vond plaats op de plek waar nu de toegangsweg naar de Hornhof ligt. De uitbundige zomer moest nog beginnen, maar de aanloop naar Pasen gaf al een voorproefje. In mijn belevenis waren de klokken net terug uit Rome. Die vlogen daar in die tijd kosteloos heen na op Witte Donderdag nog gebeierd te hebben. Paaszaterdag tegen twaalven kreeg mijn oom, de koster, ergens een teken vandaan dat ze weer terug waren. Hij pakte dan zijn fiets om zich kerkwaarts te spoeden. Het Angelus moest precies op tijd geluid worden. Zodra we dan het geklepper hoorden, vlogen we naar onze vastentrommeltjes, waar het een en ander aan snoep inzat. In de middag liepen we met vader naar de Slotlaan. Daar woonde in het eerste huis oom Gerrit de Koster met tante Jo. Ze hadden geen kinderen. Daarom mochten wij wat lekkers komen halen, temeer daar wij tot dan toe de enige kleine kindertjes binnen de familie waren. Onder ons gezegd en gezwegen, het hadden mijn laatste snoepjes kunnen worden. Bij ons thuis liet mijn vader altijd de brandnetels aan de waterkant staan. Zo gauw een van ons het lopen doorkreeg nam hij hem of haar daar mee naar toe, liet voelen hoe dat prikte zodat we gelijk genezen waren van de drang naar de sloot. Bij Oom Gerrit ging dat niet op. Die had aan de Dooieweg en op andere dijken het maaien met de zeis geleerd. Een niet door pijn belemmerde gang naar het lokkende water had hij voor mij geschapen, omdat de tuin er op zijn paasbest uit behoorde te zien. Op de buik liggend probeerde ik de diepte te doorgronden. Ineens zat ik met mijn kop in de bagger. Mijn broertjes moeten zijn gaan schreeuwen, want mijn vader trok mij aan de enkels uit de prut. Ik zal er uitgezien hebben als een naar zuurstof happende vis op het

droge. Alleen glom ik niet zo mooi. Het ergste vond ik dat ik geen vis gezien had tijdens mijn veendoop. Geheel in tegenstelling tot de families Mijwaart en Van Hemert in 1935.
Mijwaart woonde in het boerderijtje achter de tweede molen aan de doodlopende Kleizuwe. Op die molen zwaaide molenaar Jas van Hemert dat jaar voor het laatst de scepter. Het graven van het Hilversums Kanaal vorderde gestaag. De kortste weg voor school-, kerk- en winkelbezoek aan Vreeland bleef gehandhaafd voor de bewoners van de doodlopende weg. Niet met een paar planken zoals de toen vijfjarige Piet Mijwaart dacht, maar tot het kanaal echt gebruikt ging worden lag er een hoge 1 meter brede noodbrug. Het droogvallen van de molenvliet, eigenlijk het laatste stuk van de Kortenhoefse Wetering, moet er volgens zijn oudere zuster in haar kinderogen uitgezien hebben alsof er een wonder gebeurde. Piet herinnert zich dat niet. Duizenden vissen in allerlei maten en soorten spartelden in almaar wisselende schitteringen in het zakkende water. Polsdikke palingen zochten een goed heenkomen. De meesten zullen ontkomen zijn, maar met de beschikbare mankracht hebben de bewoners van dat stuk Kleizuwe beste maaltjes gevangen. In hetzelfde jaar was het exit voor molenaar en boer. Van Hemert begon achterin de Horstermeer als tuinder, Mijwaart verhuisde naar een groter gedoetje aan de Meerlaan. Zijn land in die nieuw gecreëerde uithoek bleef hij pachten evenals de hele Prutpolderdijk, die tamelijk breed en bovendien natuurlijk veel droger was dan al dat broek en veenland. Daardoor bleef ook het contact met Elias van Benschop gehandhaafd. Ze konden met elkaar lezen en schrijven. Er was slechts één bezwaar, ze hebben er nooit tijd voor vrij kunnen maken.

In het boerderijtje van Mijwaart kwam de kunstschilder Lou Haver te wonen. Hij was een soort uit de Wijde Blik verjaagd met zijn woonark vanwege de aanvang van het zandzuigen. Die ark bevond zich in een dusdanige staat dat het hem beter leek een ander krakkemikkig onderkomen te betrekken met zijn vrouw en twee kinderen. Kunst loont niet altijd, maar als er door onverwachte verkoop wat geld binnenkwam liet hij zijn omgeving delen in de feestvreugde. Het hutje doorstond perfect dat gedruis.
Neem van mij aan, iets wat in elkaar hangt gaat langer mee dan een tot in de finesses uitgevoerd ontwerp. Zijn pech bestond hierin dat dat leuke idyllische boerderijtje in 1955 afbrandde.

Panoramafoto uit de tweede molen, ±1938.
In de verte de zandzuigers op de Wijde Blik en de Vreelandseweg.

Piet Mijwaart bewaart goede herinneringen aan de bewoners van de tweede molen. Hij moest in die jaren zijn vader helpen om te wennen aan het idee dat niet alles vanzelf gaat. Hij vond het vanzelfsprekend een handje extra te zijn. Zogauw paard en wagen bij die mooie bomenrij achter de huidige Gabrielmolen aankwamen, kreeg hij al schik. Er viel van alles te beleven voor een Bergs jongetje voor wie de wereld nog nieuw was. Het bestuur van de Kortenhoefse polder verhuurde de tweede molen vanaf de tijd dat ze hem buiten gebruik stelde aan een jeugdraad uit Amsterdam. Die maakte het verblijf mogelijk van studenten uit zowel Amsterdam als Leiden voor een bepaalde periode. Tevens permitteerde de raad het kamperen rond het gebouw. Onbevangen liep Piet rond. Hij leerde jonge mensen kennen van allerlei pluimage. De ultieme belevenis was de reis naar Amsterdam met een paar studenten. Onvergetelijk. Zijn enthousiasme zal aanstekelijk gewerkt hebben. In Leiden stond de tweede molen, de Kameraad, bekend als de molen van Arie. Arie Bijl, een theoretisch fysicus uit Oegstgeest, onderhield voor het Leidse Studentendispuut 'Christiaan Huygens' het contact met de Amsterdamse Jeugdraad. Hij regelde het verblijf voor

jongens- en meisjesstudenten. Die kwamen bepakt en bezakt op de fiets vanuit Leiden voor studie- of vakantieweken naar de doodlopende Kleizuwe. Over de sluis het Hemeltje rechtsaf de Dooieweg op Onder hen waren veel latere beroemdheden. Om er één te noemen, professor dr. Tinbergen, die de Nobelprijs voor economie heeft gekregen. Iedereen kent deze wereldberoemde econoom waarschijnlijk wel.

De tweede Kortenhoefsemolen, tijdelijk genaamd 'De Kameraad'.

Mijn informante had in de strenge winter van 1942 net telefonisch een afspraak gemaakt om na overnachting in de molen van daaruit een grote schaatstocht door de streek te maken toen deze een paar dagen voor haar uitje afbrandde. Onvoorzichtige onderduikers waren de schuldigen. Ze gaven geen brandalarm en gingen er als hazen vandoor, rond 4 uur 's nachts, op 11 januari. De Kortenhoefse brandweer kwam, zag en kon niks meer redden. Zodoende hadden ze de Bergse brandweer niet om assistentie gevraagd. Onze burgemeester schreef in zijn dagboek dat "de molen beoosten molen en Fort Kijkuit afgebrand was". Hij had pas later van de brand gehoord, want Kortenhoef vroeg nergens in de omgeving om assistentie. Horstermeerders die eerst naar de kerk waren geweest, konden

op het gemak na de dienst gaan kijken hoe alles nog altijd brandde. Een cultuurgoed in dubbel opzicht was niet meer, want later bleek dat Arie de spil was geweest van een netwerk van de ondergrondse. Het smokkelde Joodse fysici uit het oosten van Europa, te weten Rusland, Oekraïne, Letland, Estland, Polen, etc., naar het westen. In de oorlog had Den Berg het geluk dat achterstand voorsprong kon worden omdat we als moeilijk bereikbaar gebied, een enclave vormden waar die opgejaagde mensen tot rust konden komen.
Arie Bijl is het slachtoffer geworden van het ondoordacht handelen van een medewerkster van de ondergrondse. Ze stak een adressenlijst bij zich op haar vrije dag om iemand per trein te bezoeken. Controle. Het gevolg: Arie, een briljante geleerde kwam aan zijn einde in Neuengamme.

De strenge vorst hield aan. Op 21 februari noteert de burgemeester dat Blankevoort klaagt dat er zoveel kolen gestolen worden door Kortenhoevers. Alle kolen waren op. Over het onderhand een meter dikke ijs konden bovengenoemde buren met sleeën vanaf het Dode Eind snel bij het Hemeltje komen. De afstand bedroeg maar een hortje. Pik in, het was winter en oorlog. Zo dacht mijn grootvader Elias ook. Nadat de molen uitgegloeid was ging hij een paar dagen later poolshoogte nemen of er nog iets bruikbaars tussen de puinhoop zat. Zielsgelukkig fietste hij terug naar Rustoord. Hij had ontdekt dat een deel van de zware eiken balken intact gebleven was. Personeel om ze op te halen had hij genoeg om de deur lopen. Direct oproepbare zonen of bekenden. De hele wereld kwam bij hem over de vloer. Het liep allemaal anders dan hij dacht. Met overal vandaan gezochte onderdelen construeerden de hulpen op zijn aanwijzingen een door paarden getrokken slee voor boomstammen en andere zaken. Op naar de Dooieweg met het hele spul. Het lukte met vereende krachten de balken op de wegsleepconstructie te krijgen. Met "vortsik" en tonggeklak zetten de paarden zich in beweging. Onderweg naar Rustoord kwam hun een Hohouder tegemoet. Dat was de benaming voor een landwacht. Opa negeerde zijn stopteken. "Niks met die kerel te maken, doorrijden", beet hij zijn hulpen toe. Hij paste ervoor zich een voorraad brandhout voor een paar maanden af te laten pakken. Hij had buiten de waard gerekend. In dit geval een in zijn eer aangetaste collaborateur. De afloop onthoud ik u niet. In mijn volgende geschrift zal ik verhalen, dat Opa voor het geluk geboren was. Anders had het nooit zo af kunnen lopen.

De tweede molen, net voor de brand, geschilderd door de in Overmeer ondergedoken schilder Gert Voorhaar. (Met dank aan Lien Pronk- Kok).

HET LANDSCHAP ROND NEDERHORST DEN BERG VÓÓR HET BEGIN VAN ONZE JAARTELLING

Els N.G. van Damme

Ongeveer 10.000 jaar geleden, de ijstijden waren voorbij, was een groot deel van ons land een toendravlakte. Er woeien felle zandstormen, die golvende dekzandruggen vormden. Het was ijskoud, de bodem was permanent bevroren. Heel veel water was in ijsmassa's opgesloten en de Noordzee viel droog, het zeeniveau stond 120 m. lager dan tegenwoordig.[1] Na het einde van de laatste ijstijd (Würm-ijstijd), warmde het snel op en als gevolg gingen de grote continentale ijskappen afsmelten, het zeewaterniveau steeg en de Noordzee vulde zich. Het opdringende zeewater stuwde het grondwaterpeil en het water in de rivieren op. Het land werd drassig, de afwatering verslechterde en er ontstonden meertjes en tal van rivieren en stroompjes, die ongeordend een weg naar zee zochten. Het werd een delta.
De zee kende perioden van hoge activiteit, die werden afgewisseld met relatieve rust. Tijdens rust vormde zich langs de kust, die verder landinwaarts lag dan nu, een strandvlakte. Het zand werd door de wind verstoven zodat zich ca. 10 meter hoge wallen vormden, de Oude Duinen, die gingen functioneren als een natuurlijke zeewering.[2] In het uitgebreide van de zee afgesloten gebied achter deze strandwallen groeide een enorm veenmoeras, dat zich omstreeks 2000 vóór Chr. uitstrekte over geheel West-Nederland (fig.1). Het omvatte de westelijke Waddenzee, het IJsselmeergebied, Friesland, Zeeland en delen van Brabant.[3] Dit grote Hollandveen bestond uit rietvelden en hoogveenkussens, ook daar waar nu de Ankeveense en Kortenhoefse plassen liggen. Tijdens rustige perioden groeiden zij met de gestage zeestijging mee.
Vóór het begin van onze jaartelling lagen de hoogveenkussens meters boven het zeeniveau. De zee was toen geen dreiging. Op hogere plaatsen langs de waterstromen, groeiden uitgestrekte wouden. Sommige plaatsnamen getuigen daar nog van: Zoeterwoude, Hazerswoude, Rijnsaterwoude, Renswoude en meer.[4] De Romein Tacitus, beschreef in het jaar 98 in zijn boek "Germania" ons landschap als bestaande uit *"óf borstelige wouden ófwel stinkende moerassen"*. Zo ongeveer moet het er ook in onze omgeving uitgezien hebben en dan op zeer uitgebreide schaal.

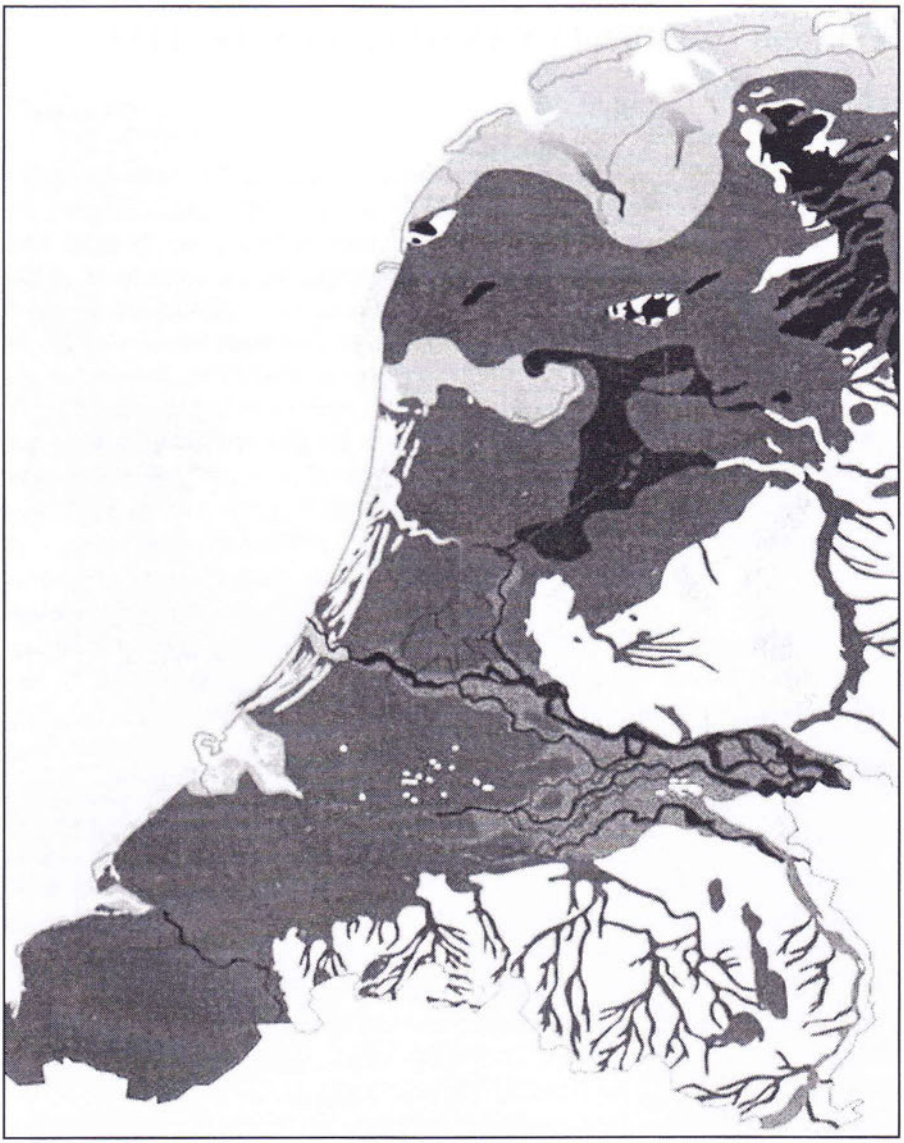

Fig. 1. West-Nederland ca 500 v. Chr. Achter de strandwallen vindt op uitbundige schaal veengroei plaats. (naar Cleveringa et al[16]).

Alle ons nu omringende plassen en weilanden waren met hoogveenkussens en veenmoerasbossen bedekt, de hoger gelegen delen met dichte bossen.
De oorspronkelijke betekenis van het woord woud hangt samen met de kenmerken woest, ontoegankelijk, afgelegen, gevaarlijk en geheimzinnig. De bossen op de hogere zandgronden werden "hout" genoemd en voldeden niet aan die kenmerken. Wij vinden het nu vreemd dat onze laag gelegen veengronden met zware bossen zouden zijn begroeid geweest, maar de befaamde geoloog Staring (1808-1877) zei al: "*Laag veen zonder houtgewas, gelijk het zich tegenwoordig in Nederland vertoont, is een tegennatuurlijke toestand, het gevolg van het in gebruik nemen der gronden door de ingezetenen.*" Hij doelde daarmee op de omvangrijke houtroof die gepleegd werd, waardoor al in de 11e eeuw het merendeel van de toegankelijke bossen verdwenen was[5] met achterlating van vlakke zompige graslanden.
In vrijwel alle venen zijn op vele meters onder het oppervlak dikke boomstammen gevonden, ook in de zeebodem. Dit zogenaamde kienhout of veenhout heeft bij de latere turfwinning en andere graafwerkzaamheden dikwijls grote last veroorzaakt. Bij bouwactiviteiten rond Amsterdam werd in bestekken de bepaling opgenomen dat het opruimen van het veenhout voor rekening van de aannemer kwam.[6] Staring noemde het kienhout: "*Een allermerkwaardigst verschijnsel, dat aan verreweg de meeste lage veenen eigen is en naauw te zamenhangt met de zoogenoemde bosschen onder zee, die eene groote vermaardheid hebben gekregen...*". Er deden vele fantasieën de ronde over deze "bosschen onder zee". Al in 1737 schreef Ludovicius Smids in zijn Schatkamer der Nederlandsche Oudheden [7]: "*Omtrent Abkoude en Ouwerkerk, bij Woerden en Oudewater, te Kamerik en in de Loosdrecht, ja selv ook in de zee omtrent de stranden worden somwijlen opgedolven en uitgegraven stammen van bomen, alle swart en hard; schoon hout om te timmeren en daaken te leggen. Deese Boomstortinge nu is geschied door het bidden van biskop Willebrord, quansuis* (=naar het schijnt) *deese heidense bedeplaatsen vervloekende en dus omverrukkende. Andere daarentegen stellen dat een ijsselijk onweer alle bossen in Holland sou hebben neergeveld.*" Ook in de omgeving van Nederhorst zijn dergelijke bossen aangetroffen. Staring[8] schrijft in 1856: "*De veenen van Kortenhoef en Loosdrecht... bevatten kienhout in menigte. Onder Loosdrecht liggen de stammen zoo veelvuldig dat de baggerlieden dikwijls bijlen bij zich hebben om de takken weg te kappen, welke door de zich daarin verwikkelende baggerbeugels opgehaald worden*". In de

omgeving van Nederhorst zijn vondsten gedaan in de Horstermeerpolder.[9] Een inwoner kwam oereiken tegen op akkers achter Middenweg 33 t/m 79.[10] De kienhoutsoorten blijken voor het merendeel afkomstig van Eiken, maar er zijn ook veel Berken-, Elzen-, Hazelaar- en zware Wilgenstammen gevonden. Op deze plaatsen moeten uitgestrekte bossen gestaan hebben, de eerder genoemde wouden, het moet een paradijselijk landschap geweest zijn.

Op de vraag wat de ondergang van deze "bossen onder zee" veroorzaakt zou kunnen hebben, wees Staring erop dat in Noord-Amerika nu nog processen actief zijn, die dit doen gebeuren. Daar groeien moeras-cederbossen op drijftillen en de bodem kan met bomen en al in beweging gebracht worden wanneer men daarop loopt. Op den duur worden de bomen zo zwaar dat de drijftil onvoldoende stevigheid biedt en naar de bodem zakt met bomen en al.[11] Zo zou het in het verre verleden ook bij ons gegaan kunnen zijn. Op kleine schaal zijn dergelijke bewegende bodems nog in onze moerassige omgeving te vinden, bijvoorbeeld op de Goog, langs het paadje naar het vogeluitkijkpunt.

Aangezien kienhout op tal van plaatsen is gevonden, is het waarschijnlijker dat de ondergang van de bomen met overstromingen in verband gebracht wordt. Tijdens ernstige stormvloeden, gepaard gaande met zeewaterstijging brak de zee meermalen door de zeewering heen (transgressies) en dan verdronk het veen. Transgressiefasen van de zee zijn uit verschillende perioden bekend, de oudste uit 1800 v.Chr., wat een zeer agressieve transgressie geweest lijkt te zijn.[2] De zee drong ver landwaarts door, waarbij veel zout slib werd afgezet. De bodem werd samengeperst onder het gewicht van het aangevoerde slib. Daardoor steeg het grondwaterpeil. Overal in het veen ontstonden zoetwatermeren en -meertjes, samengroeiend tot het Flevomeer. De zee werd van 600 – 300 v.Chr. steeds gevaarlijker en drong ver landinwaarts door. Bij een transgressie in ongeveer 600 v.Chr..[2] ontstonden ook het Uitermeer (later Naardermeer) en het Overmeer (later Horstermeer).

Er bestaan legenden over de "Kimbrische vloed". In de geologie is de Kimbrische vloed bekend uit ongeveer 300 v.Chr. Er was toen inderdaad een agressieve transgressie van de zee.[2] Een Friese geschiedschrijver uit de 17e eeuw, Chr. Schotanus, schreef over deze vloed: "*Omtrent den jare nae de scheppinghe der werelt 360 ofte 350 voor de geboorte Jesu Christi is door stormen en tempeesten een schrickelijcke watervloed over alle zee-custen van Duytsland gelopen, die veel vee ende mensen heeft vernielt. Dit*

eerste en oudste vloet, daer men gedachtenis af kan hebben, die oock so men meent, alle eylanden, aan de Friesche custen, van 't vaste land afgescheurt en vele binnenwateren ende meere gemaeckt heeft, daer de monden van de rivieren, voorhenen, met enghe gaten in zee uitliepen."
Er is ook het verhaal dat ca. 120 v.Chr. een strijd tussen Cimbren en Teutonen, Germaanse volksstammen, beslecht zou zijn door een gigantische storm- en regenvloed, die alles vernietigde.[12]
Na meting van de leeftijd van het kienhout uit onze omgeving met radioactieve methoden (C_{14}) heeft men kunnen vaststellen dat veel eerdere vloeden, namelijk van rond 2500 v. Chr. de ondergang van veel van deze bossen veroorzaakt hebben.
Biologen hebben lang geprobeerd zich een voorstelling te maken van deze bossen: hoe zagen ze er uit en wat voor boomsoorten kwamen er in voor. Het laatste oorspronkelijke veenmoerasbos in Nederland, het Beekbergerwoud, zou het beeld kunnen benaderen. Het werd in 1870 ontgonnen. Het lag in de natte IJsselvallei. Het bos was alleen toegankelijk wanneer het vroor. De oppervlakte was zwak golvend. Op de hogere "horsten" overheerste de Eik, in de drassige laagten stond de Els. Dit bos voldeed aan het beeld van een woud. Nieuwsgierig naar hoe deze bossen eruit gezien hebben, wenden wij ons tot stuifmeelonderzoek. Fossiele stuifmeelkorrels (pollenkorrels), afkomstig van planten en bomen die ooit op een plek gebloeid hebben kunnen een beeld geven van wat er eens groeide. Pollenkorrels hebben een voor plantensoorten herkenbare vorm en grootte en hebben een buitengewoon resistente buitenste celwand, waarvan met behulp van radioactieve (C_{14}) metingen de leeftijd kan worden geschat. Pollenonderzoek (palynologisch onderzoek) heeft ons geleerd hoe de samenstelling van deze bossen toen was en hoe zich die in de loop der tijden ontwikkelde. In figuur 2 worden de gegevens voor de meest voorkomende boomsoorten afgebeeld. Voor elke boomsoort wordt weergegeven de hoeveelheid stuifmeel (horizontaal) die door de tijd (verticaal) is gevonden. We zien dat de Berk en de Den al onderaan in de grafiek beginnen en dus het vroegst in de geschiedenis verschenen. Naar boven toe lezend, zien we deze twee soorten vanaf ca 7000 v. Chr. snel in omvang afnemen. Ca. 7000 tot 6000 jaar v.Chr. verschenen Hazelaar, Els en Eik. Iep, Linde en Es verschenen ongeveer tegelijkertijd, maar in kleinere hoeveelheden. En nog veel later, 1500 v. Chr., kwamen de Beuk en Haagbeuk in beeld.[13] Het klimaat was toen zachter geworden en meer geschikt voor de Beuk om te overleven. Beuken kunnen niet goed gedijen

bij lage temperaturen en hun stuifmeel wordt vooral aangetroffen in bodemlagen uit relatief warme perioden[2], die pas in recentere tijden voorkwamen.

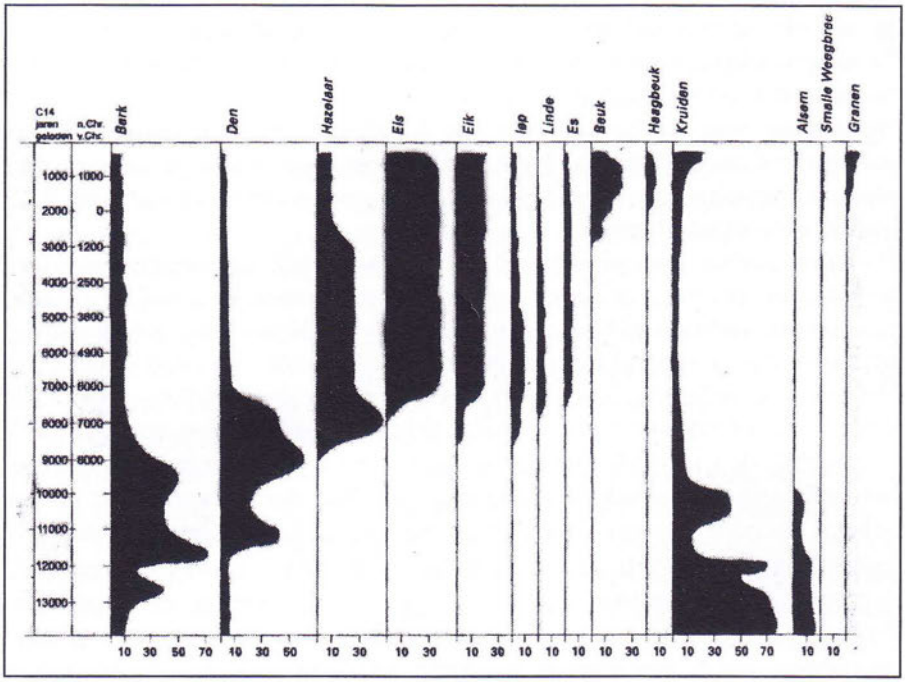

Fig. 2. Het vóórkomen van boomsoorten in Nederlandse oerbossen gedurende ca. 12000 jaar. (naar Louwe Kooijmans et al[13]). Toelichting zie tekst.

Voornamelijk de Iep kan zich heel goed in open terrein vestigen en is tijdens de groei tegen schaduw bestand, maar ca. 3000 v. Chr. verdween deze boom weer uit het bosbeeld.[14] De Haagbeuk en de Linde, zijn nu ook weer geheel uit ons "bosbeeld" verdwenen. Wij kennen ze nu als heggen en laanbomen. Opvallend is dat Els, Eik en Hazelaar duizenden jaren, tot nu toe, een constant en aanzienlijk aandeel in deze bossen hebben gehad.

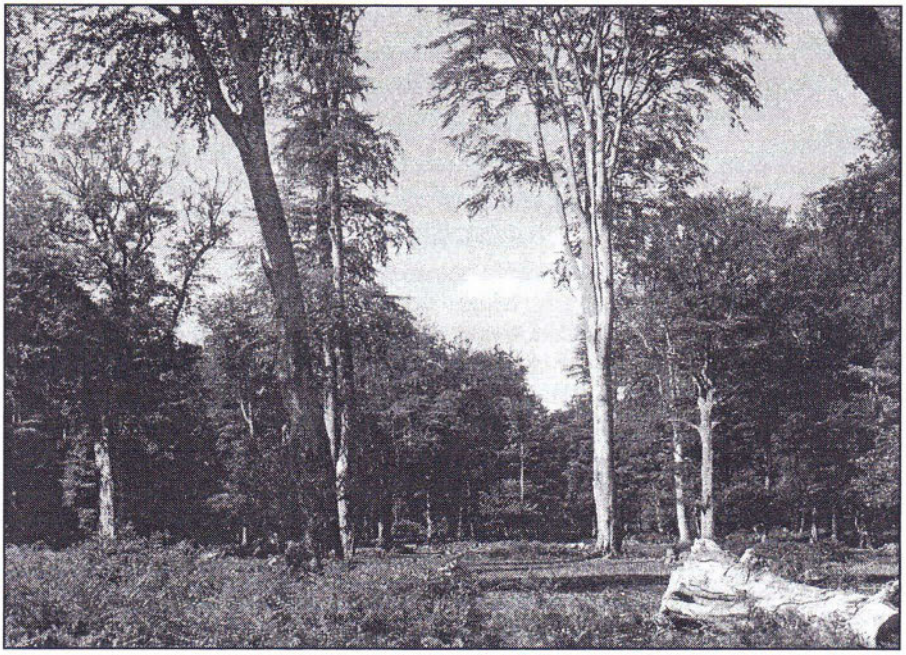

Fig. 3. Een bosbeeld dat het oorspronkelijke oerbos wellicht dicht zou benaderen. (naar Vera[15]).

Al deze boomsoorten vormden de "*borstelige wouden*"die door Tacitus in 98 na Chr. werden beschreven. Biologen hebben altijd gedacht dat wij ons deze wouden moeten voorstellen als dichte, gesloten bossen. Inmiddels zijn er bevindingen die doen vermoeden dat het een meer parkachtig landschap geweest moet zijn met open plaatsen tussen de dichte bebossing.[15] (fig. 3). Wat uit het stuifmeelonderzoek namelijk duidelijk werd is, zoals gezegd, de constante aanwezigheid van Eik en de Hazelaar in deze bossen (zie fig. 2). Eik en Hazelaar zijn evenwel boomsoorten die bij het opgroeien veel licht nodig hebben, wat in dichte bossen uiteraard ontbreekt. Het is experimenteel aangetoond dat zij de nadelige concurrentie om licht met andere boomsoorten op den duur verliezen en zich niet kunnen handhaven. De moderne visie is dan ook dat er in deze bossen open plaatsen geweest moeten zijn. Oude bomen sterven en de opengevallen plaatsen zijn bijzonder belangrijk voor de verjonging van de bossen. Er ontwikkelen zich doornstruiken, waartussen lichtbehoeftige boomsoorten een kans krijgen

om te kiemen en op te groeien en waar grazige vegetatie ontstaat. De talrijke grote plantenetende zoogdieren, vooral het oerrund en de tarpan (oerpaard) maakten er gebruik van en hielden deze open plekken in stand. De introductie van grote zoogdieren in onze hedendaagse bossen stoelt op deze bevindingen. Zij houden de bossen jong!

In de middeleeuwen veranderde het klimaat en deed de mens zijn intree in deze oerwereld. Dat bracht grote veranderingen teweeg, waarover later meer.

Bronnen

---

[1] M. Donkersloot-de Vrij, Het ontstaan van het landschap. In: De Stichtse Rijnlanden 1993.

[2] J. Bennema, Bodem-en zeespiegelbewegingen in het Nederlandse kustgebied. Boor en Spade VII, p. 1-96, 1954.

[3] F.J.P.M. Kwaad, Het ontstaan van West-Friesland 2003.

[4] C.H. Edelman, Over de plaatsnamen met het bestanddeel woud en hun betrekking tot de bodemgesteldheid. Boor en Spade VII, p.197-216, 1954.

[5] H.Schoorl & F.Beekman, Duinlandschap. In: Het Nederlandse landschap 2005.

[6] J.Daams, TVE p.210-213, 1971.

[7] L.Smids, Schatkamer der Nederlandsche Oudheden 1737.

[8] W.C.H. Staring, De bodem van Nederland 1856.

[9] J.Krol, De geschiedenis van Nederhorst den Berg 1949.

[10] J.van Hemert, Werinon 12, p.292, 1993.

[11] W.C.H. Staring, De wording van kienhout 1856, Heruitgave 1983.

[12] G.Verheul, Ja, dat hout. Werinon 14, p.337, 1994.

[13] L.P.Louwe Kooijmans e.a. Nederland in de prehistorie. Amsterdam 2005.

[14] L.J.Pons & A.J. Wiggers, De Holocene wordingsgeschiedenis van Noord-Holland en het Zuiderzeegebied. Tijdschr. Kon. Ned. Aardrijksk. Genootschap 77, 1960.

[15] F.W.M.Vera, Metaforen voor de wildernis. Proefschrift LU Wageningen 1997.

[16] P. Cleveringa et al. "So grot overvlot der wateren…." In: Holland 36, p.162-180, 2004.

Streekarchief Gooi en Vechtstreek

Het streekarchief is tot voorjaar 2007 aan het verbouwen.
Bevolkingsadministratie en burgerlijke stand etc. kunnen geraadpleegd blijven in Hilversum, Melkpad 26. Op vrijdag is de studiezaal gesloten.
Andere archieven tijdelijk: Hollands Archief te Haarlem.
Informatie: telefoon 035-6292646 en www.hilversum.nl/streekarchief

Nederhorst den Berg

Historische Kring